

Opiskelijoiden käänösantologia: kääntäminen kielen ja kirjallisuuden opiskelun osana ja kirjan tekemisen haasteet

Kääntämisestä kielen ja kirjallisuuden opetuksessa –
prahalainen perinne

Käännökset ja kääntäminen ovat aina olleet tärkeä osa vieraan kielen opiskelua ja sama pätee myös suomen kielen opiskeluun. Moni suomea vieraana kielenä yliopistossa opiskeleva on kiinnostunut kirjallisuudesta ja haaveilee sen kääntämisestä. Kaunokirjallisuuden kääntämistä voi käyttää apuvälineenä kielen opetuksessa, mutta silloin tekstille ei välttämättä tehdä oikeutta sanataiteena tai yhteiskunnallisen keskustelun puheenvuorona. Ihanteellisessa tapauksessa kääntämistä opetetaan kielen opettajan ja kirjallisuuden opettajan yhteisvoimin, jotta opiskelijat saisivat ohjausta sekä kielellisessä että kirjallisuustieteellisessä analyysissä. Ihanteellista on, jos toinen opettajista on äidinkieleltään suomenkielinen ja toinen puhuu äidinkielenään kieltä, johon aiotaan kääntää. Eduksi on tietysti sekin, jos viimeksi mainittu on kokenut kääntäjä. Opetuksen muodot voivat kuitenkin olla hyvin kirjavia. Kaunokirjallisuuden kääntäminen on melko monimutkainen ja suurta taitoa kysyvä prosessi, joka vaatii aloittevalta kääntäjältä sekä hänen opettajaltaan ja toimittajaltaan paljon työtä ja keskittymiskykyä.

Prahan Kaarlen yliopiston suomen opintojen osastolla opintoihin sisältyy kääntämistä heti alusta alkaen ja varsinaisen kielen opettamisen rinnalla on yhtä tärkeässä roolissa myös Suomen

kirjallisuuden opetus. Kaarlen yliopiston suomen kielen ja Suomen kirjallisuuden oppiaineessa tämä yhdistelmä on jo pitkä perinne. Sopii muistaa, että oppiaineen perustaja, kielitieteilijä Vladimír Skalička (1909–1991) oli itse myös kääntäjä. Käännösseminaari on jo pitkään kuulunut opintojen viimeisten vuosien (nykyään MA-tutkinnon) opetusohjelmaan (ks. Parente-Čapková et al. 2017).

Hyvä kirjallinen käännös edellyttää pätevää tulkintaa, joka puolestaan edellyttää tarkkaa kielellistä analyysia, olipa kyseessä mikä kirjallinen laji tahansa. Suomenkielisen tekstin tarkastelussa voi siis ottaa mukaan kaiken, minkä opiskelijat ovat oppineet sekä kielen (kieliopin ja käytännön kielen) että kirjallisuuden opetuksessa. Kun sitten edetään kääntämiseen, joudutaan pohtimaan aikaisempia analyyseja uudelleen, uudesta näkökulmasta. Vaikka analyysivaiheessa oltaisiin varmoja, että teksti ymmärretään täydellisesti, sitten kun asia täytyy ”sanoa toisella kielellä”, nousee yhtäkkiä esiin paljon epävarmuuksia – myös lähdekieltä äidinkielenään puhuville. Usein täytyy palata moniin tekstin kohtiin ja analysoida koko teksti uudestaan. Kun pääsee takaisin varsinaiseen käännösprosessiin, voi edetä seuraavaan vaiheeseen ja miettiä jokaisen sanan, sanonnan tai lauseen eri tasoja ja aspekteja ja niiden ilmaisemisen mahdollisuuksia kohdekielellä. Kyse on tekstin esteettisistä ominaisuuksista, retorisisista strategioista, ”muodon” ja ”sisällön” erottamattomuudesta, erilaisten kontekstien miettimisestä ja monesta muusta asiasta (vrt. Parente-Čapková 2009, 200).

Käännöstiede voi tässä olla suurena apuna, mutta jokainen tapaus täytyy kuitenkin ratkaista erikseen, unohtamatta käännettävää tekstiä kokonaisuutena. Kaarlen yliopiston suomen kielen ja Suomen kirjallisuuden käännösseminareissa olemme käyttäneet kääntämiseen liittyviä teorioita ja kääntämistä refleктоivaa kirjallisuutta hyvin käytännönläheisesti, lähtien liikkeelle perusasioista. Mitä

tarkoittaa se, että jotain on vaikea kääntää? Yleensä se tarkoittaa sitä, että alkuperäisen (lähdekielen) sanan semanttinen kenttä ei kata sanan tarkkaa semanttista kenttää kohdekielessä, tai että sen lisäksi kohdekielen sanalla on erilaisia kulttuurisia konnotaatioita kuin alkuperäisellä sanalla. Alusta lähtien täytyy siis pitää mielessä kääntäjien suojeluspyhimyksen Hieronymuksen kultainen sääntö: ”non verbum de verbo sed sensum exprimere de sensu”.

Kääntämiseen liittyviä teorioita mainittiin ja testattiin sitä mukaa kuin ongelmia tuli eteen. Jatkuvasti palattiin tšekkiläisen käännöstieteilijän Jiří Levýn (1998/1963) ajatuksiin ja siihen, miten kääntäjä joutuu tasapainoilemaan erilaisten ääripäiden välissä: Täytyykö käännöksen tuntua alkuperäiseltä tekstiltä vai käännökseltä? Pitääkö käännöksessä käyttää nykykieltä ja nykyistä tyyliä vai sen ajan kieltä ja tyyliä, jolloin alkuperäinen teksti kirjoitettiin? Käännösprosessi on siis jatkuvaa keskustelua ja neuvottelua alkuperäisen tekstin (ja sen tekijän) kanssa, kirjallisuuden ja kääntämisen perinteen kanssa, itsensä kanssa – ja tässä tapauksessa myös hyvin konkreettisesti käännösseminaarin opiskelijaryhmän ja opettajan kanssa.

Prahalaisten opiskelijoiden käännösprojektien historiaa

Käännökset voivat palvella oppimisprosessia, vaikka ne syntyisivät kirjallisia tekstejä käyttävien käännösseminaarien tuloksina. Jos opiskelijoiden ja varsinkin opettajien into ja energia riittävät, opiskelun yhteydessä valmistuneista käännöksistä voi syntyä muutakin – esimerkiksi kirja. Kaarlen yliopiston suomen kielen ja Suomen kirjallisuuden oppiaineessa on sellaisia syntynyt jo kolme, vuosina 1997, 2000 ja 2016. Viimeistä niistä käsitellään yksityiskohtaisemmin seuraavissa luvuissa.

Vuonna 1996–1997 Kaarlen yliopiston skandinavistiikka ja suomen

oppiaine saivat Pohjoismaiden neuvoston apurahaa, joka oli tarkoitettu käytettäväksi johonkin yhteiseen projektiin. Näytti siltä, että kyseessä voisi olla alkava perinne, joten ryhdyttiin suunnittelemaan yhteisvoimin ensimmäistä ”Pohjoismaiden kirjallisuuksien vuosikirjaa” (*Almanach severských literatur*, ks. Čapková et al. 1997), jonka oli tarkoitus koostua opiskelijoiden käännöksistä. Myös skandinavistiikan oppiaineissa käytettiin kääntämistä opetuksessa. Pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien opettajat Helena Kadečková ja Jarka Vrbová olivat tunnettuja kääntäjiä ruotsista, norjasta, tanskasta ja islannista. Suomen, Norjan, Ruotsin, Tanskan ja Islannin kielten ja kirjallisuuksien opettajat pitivät muutaman kokouksen, missä he sopivat työskentelymuodoista. Sen jälkeen oppiaineet työskentelivät erikseen. Suomen kielen ja Suomen kirjallisuuden oppiaineessa opiskelijat saivat valita tekstit itse; kirjallisuuden opettaja oli apuna ja valintaan vaikutti paitsi tekstien saatavuus, myös se, mitä opiskelijat olivat opiskelleet Suomen kirjallisuudessa. Tarkoituksena oli valita sellaisia innostavia tekstejä, joiden kääntämisestä opiskelijat olisivat kiinnostuneita. Tekstejä työstettiin sekä suomen kielen (Lenka Fárován ja suomalaisen lehtorin Hilkka Lindroosin johdolla) että kirjallisuuden tunneilla (Viola Parente-Čapková’n johdolla)¹. Sekä opettajien että opiskelijoiden työpanos oli valtava. Kuten aina vastaavien projektien yhteydessä,

1 Suomen osion kääntäjinä toimivat opiskelijat Jiří Pátek, Matěj Zachoval, Zita Stodolová, Anna Čermáková, Soňa Řežábková, Alena Prokešová ja Jana Vamberová. Jan Dlask, nykyään Kaarlen yliopiston Suomen kirjallisuuden opettaja, opiskeli 1990-luvulla suomea ja ruotsia pääaineina ja käänsi *Almanachiin* yhden novellin ruotsista ja yhden suomesta. Opiskelijat sovelsivat erilaisia yhteistyömuotoja: Jiří Pátek ja Matěj Zachoval käänsivät yhdessä Veikko Huovisen ”Kuikka”-novellin. Rosa Liksomien novellit olivat opiskelijoiden keskuudessa niin suosittuja, että niitä valittiin käännettäväksi kaksitoista. Kolme tšekinsi Anna Čermáková ja yhdeksän Soňa Řežábková. Nämä kaksi opiskelijaa keskustelivat keskenään valitsemistaan käännösstrategioista.

jotkut opiskelijat jaksoivat tehdä useita versioita, kokeilla erilaisia ratkaisuja ja käydä keskustelemassa niistä, kun taas toisille opettajat jou- tuivat ehdottamaan enemmän valmiita ratkaisuja. Lienee turha painottaa, että prosessi oli hyvin opettavainen kaikille.

Tämä pilottiprojekti kattoi erilaisia kirjallisuuden lajeja – valta- osa teksteistä oli ymmärrettävästi novelleja (Suomen osiossa Veikko Huovisen, Eila Pennasen, Timo K. Mukan, Rosa Liksom ja Mar- kus Nummen kirjoittamia), mutta tekstien joukossa oli myös aforis- meja (Markku Envall) ja runoja (Jarkko Laine). Saamen kieltä opis- kelleen ja saamelaista kirjallisuutta harrastaneen Ivana Mukován ansiosta Suomen osioon kuului myös saamelaisen kirjallisuuden näyte, johon sisältyi saman opiskelijan kirjoittama essee saamelai- sesta kirjallisuudesta sekä yhden joiun ja saamelaisen nykyrunou- den tšekinnösvalikoima (Rauni Magga Lukkari, Nils-Aslak Valkea- pää, Mari Boine Persen ja Kirsti Paltto). Antologian kokonaisuutta ja sen osioihin jakautumista ajatellen saamenkielisen kirjallisuuden sisällyttäminen Suomen osioon oli tietenkin vähän erikoinen stra- tegia. Tässä tapauksessa ratkaiseva tekijä oli se, että kääntäjän apu- kielenä toimi suomi, joka oli myös hänen pääaineensa. Kaikki opis- kelijakääntäjät kirjoittivat myös kirjailijan esittelyn. Sitä varten piti itse kerätä aineistoa, mikä ei ollut tuohon aikaan yhtä helppoa kuin tänään.

Almanachin julkaisi Kaarlen yliopiston filosofisen tiedekunnan Desktop-kustantamon pehmeäkantisena kirjana. Kaksikymmentä vuotta sitten sellainen tuntui suurelta saavutukselta. Sekä opiskeli- jat että opettajat olivat siitä ylpeitä. Kääntäjän uraa suunnitelleille opiskelijoille julkaisusta tuli käyntikortti, jota he saivat näyttää kus- tantajille käännöstöitä hakiessaan. Menestyksekkäästi toteutetun hankkeen jatkoksi syntyi kolme vuotta myöhemmin toinen julkaisu, joka sai rahoitusta Pohjoismaiselta ministerineuvostolta. Tällä ker-

taa päätettiin, että julkaisusta tulee temaattinen. Teemaksi valittiin naisten kirjoittama kirjallisuus, jolla on ollut kaikissa Pohjoismaissa pitkä ja rikas perinne.

Toinen julkaisu jakaantui kahteen isompaan osioon, jotka kumpikin alkoivat johdantoesellä. Tanskan, Islannin, Norjan ja Ruotsin osion avasi Jana Holán kirjoitus ”Naisten kirjallinen kaanon Skandinaviassa”, Suomen osion taas Viola Parente-Čapková:n artikkeli ”Naiset Suomen kirjallisuudessa” (ks. Fárová et al. 2000). Opiskelijoiden kääntämät tekstit olivat tällä kertaa kaikki novelleja. Suomen kirjallisuuden osioon kuuluivat Maria Jotuni, Aino Kallas, Eeva Kilpi, Leena Krohn, Maarit Verronen, Sari Mikkonen sekä Riikka ja Mirjam Tuominen.² Myös tähän julkaisuun tuli opiskelijoiden tekemiä kirjailijoiden esittelyjä. Opiskelija Alena Prokešová, joka oli toiminut edellisen *Almanachin* yhtenä kääntäjänä, oli vuonna 2000 valmistumassa maisteriksi sekä suomen että tšekin kielestä. Hän tarjosi hankkeelle osaamistaan julkaisun loppuvaiheessa ja osallistui prosessin viimeisissä vaiheissa kielentarkastukseen ja toimittamiseen. Tämä seikka tavallaan ennusti tulevaa, vaikka seuraava käännösprojekti toteutui vasta 15 vuotta myöhemmin.

2 Kääntäjänä toimi taas Jan Dlask. Tämän toisen projektin kääntäjiä olivat opiskelijat Silvia Andrisová, Šárka Osmančíková, Markéta Paulová, Martina Rejhová, Alena Volmutová, Martin Mikolajek ja Jiří Pátek, joka osallistui myös edelliseen *Almanachiin*. Jan Dlask käänsi taas kaksi novellia, toisen suomen- ja toisen ruotsista. Dlaskin ruotsista kääntämän Mirjam Tuomisen novellin ansiosta kokoelmassa oli edustettuna myös suomenruotsalainen kirjallisuus. Silvia Andrisová:n äidinkieli on slovakki, mutta hänen tšekin kielen taitonsa oli niin hyvä, että hän pystyi osallistumaan projektiin ongelmitta.

Suomikumma-käännösantologia

Projektin alku

Pohjoismainen yhteistyö prahalaisten opiskelijoiden käännöshankkeiden puitteissa päättyi toiseen *Almanachiin*. Vuoden 2000 jälkeen tapahtui muutoksia sekä Kaarlen yliopiston skandinavistiikassa että suomen kielen ja Suomen kirjallisuuden oppiaineessa. Jarka Vrbová lähti yliopistosta, Helena Kadečková jäi eläkkeelle ja Viola Parente-Čapková siirtyi Turun yliopistoon, vaikka hän on koko ajan jatkanut yhteistyötään Prahan suomen oppiaineen kanssa, vuodesta 2008 Kaarlen yliopiston dosenttina. Vuonna 2015 suomen oppiaineesta tuli osa Germanistiikan laitosta, johon on kuulunut myös skandinavistiikka. Vaikka institutionaalisia edellytyksiä yhteistyölle skandinavistien kanssa siis löytyisi³, seuraava opiskelijoiden käännösprojekti, joka ilmestyi vuonna 2016, koski vain suomalaista (suomenkielistä) kirjallisuutta.

Hankkeen tarina alkoi syyskuussa 2014, jolloin Prahassa järjestettiin tšekkiläisille kustantajille tarkoitettu seminaari suomalaisesta nykykirjallisuudesta, sen käännöksistä ja kääntämisen mahdollisuuksista. Seminaari järjestettiin ennen Frankfurtin kirjamessuja, joiden teemamaana oli sinä vuonna Suomi. Seminaariin osallistui muun muassa kustantaja Vladimír Pistorius, laadukasta kirjallisuutta julkaisevan Pistorius & Olšanská -kustantamon omistaja ja samalla Kaarlen yliopiston tšekkiläisen kirjallisuuden ja vertailevan kirjallisuustieteen oppiaineen tuntiopettaja. Kustantamo on julkaissut vuodesta 2003 Scholares-nimistä sarjaa, jossa julkaistaan noin 3-5

3 Vuonna 2006 ilmestyi Martin Humpálin, Helena Kadečkován ja Viola Parente-Čapkován Pohjoismaiden kirjallisuuksien historia, *Moderní skandinávské literatury 1870–2000*, jota on käytetty skandinavistiikan ja suomen oppiaineen kirjallisuuden opetuksessa.

opiskelijoiden kääntämää tai toimittamaa kirjaa vuodessa (ks. Pistorius – Scholares). Sarjan toimittajina ovat toimineet Pistoriuksen vetämän seminaarin yhteydessä Kaarlen yliopiston tšekin kielen ja kirjallisuuden opiskelijat. Seminaari keskittyy kustantamisen käytäntöihin ja kirjan tekemiseen liittyviin prosesseihin. Scholares-sarjassa on ilmestynyt käännöksiä englannista, venäjistä ja norjasta. Kääntäjinä ovat olleet käännöstieteen laitoksen tai muiden laitosten opiskelijat opettajiensa johdolla, samaan tapaan kuin Pohjoismaisten kirjallisuuksien vuosikirjojen tapauksessa. Tällä tavalla koko prosessi on ollut ”täydellisempi” – vieraiden kielten ja kirjallisuuksien opettajien ei ole tarvinnut viedä toimittamisprosessia loppuun, vaan he ovat saaneet loppuvaiheessa suurta apua Pistoriuksen opiskelijoilta, jotka toimivat kustannustoimittajina ja hoitivat kielentarkastuksen.

Suomen nykykirjallisuutta koskeneessa syyskuun 2014 kustantajaseminaarissa Pistorius ehdotti, että vastaavalla tavalla voitaisiin tehdä jokin Suomen kirjallisuuden tšekinnösantologia. Kun samana vuonna aloitti suomen kielen ja Suomen kirjallisuuden maisteriopintojaan seitsemän opiskelijan⁴ ryhmä, jonka opinto-ohjelmaan toisen (ja viimeisen) opiskeluvuoden aikana kuului myös käännösseminaari, mahdollisuutta ryhdyttiin pohtimaan vakavasti. Päätöstä tietenkin helpotti aikaisempien opiskelijoiden käännösprojektien perinne. Ensin asiasta keskusteltiin osaston opettajien sekä lehtori Timo Laineen kesken. Sitten kysyttiin kiinnostusta opiskelijoilta, koska haluttiin olla varmoja, että he ymmärtävät projektin

4 Slovaki Livia Kotuláková ei äidinkiellensä vuoksi valitettavasti voinut osallistua projektiin, vaikka hän käänsi seminaarin aikana yhden kertomuksista slovakiksi. Yhden kertomuksen käänsi edistynyt kandiopiskelija, kaksikielinen Laura Kauppinenová.

vaativuuden ja ottavat sen omakseen. Kun kaikki tahot olivat sitä mieltä, että kannattaa kokeilla, sovittiin kustantajan kanssa kirjan julkaisemisen ehdot. Kirjan päätoimittajaksi ryhtyi Lenka Fárová.

Tekstien valinta

Ennen kaikkea oli tärkeää valita sopivat tekstit. Viola Parente-Čapková ehdotti kirjan teemaksi niin kutsuttua suomikumma-ilmiötä. Ennen antologiaamme on tšekiksi ilmestynyt vain kolme lajiin kuuluvaa kirjaa: Johanna Sinisalon *Ennen päivänlaskua ei voi* (Ne před slunce západem, 2003, käänt. Viola Parente-Čapková), Leena Krohnin *Datura* (Durman, 2001, käänt. Vladimír Piskoř), Pasi Ilmari Jääskeläisen *Lumikko ja yhdeksän muuta* (Literární spolek Laurý Sněžné, käänt. Vladimír Piskoř, 2015) sekä muutamia novelleja aikakauslehdissä. Kaikki tekstit olivat saaneet erittäin hyvän vastaanoton sekä lukijoilta että arvostelijoilta.

Kesän aikana ennen käänösseminaarin alkua Viola Parente-Čapková ja Lenka Fárová lukivat kymmeniä lajiin kuuluvia novelleja, joista lopuksi seulottiin seitsemän kertomusta eli jokaiselle opiskelijalle yksi seuraavasti:

KIRJAILIJA	KERTOMUKSEN NIMI	KOKOELMA	JULKAISU-VUOSI	KÄÄNTÄJÄ
Jääskeläinen, Pasi Ilmari	Olisimme mekin täällä	Taivaalta pudonnut eläintarha	2008	Anna Jirásková
Krohn, Leena	Noidan kätkyt	Matemaattisia olioita tai jaettuja unia	1992	Tomáš Pavelka
Leinonen, Anne	Tuonenkalma, surmansuitset	Pienen rasian jumala ja muita novelleja	2015	Eliška Zoubková

Raevaara, Tiina	Gordonin tarina	En tunne sinua vierelläni	2010	Soňa Wojnarová
Sinisalo, Johanna	Transit	Kädettömät kuninkaat ja muita häiritseviä tarinoita	1988/ 2005	Martina Bendová
Vainonen, Jyrki	Perhonen	Tutkimusmatkailija ja muita tarinoita	1999	Laura Kauppinenová
Verronen, Maarit	Metsän ketut	Viimeinen lapsitähti ja muita ylimääräisiä ihmisiä	1994	Kateřina Janoušková

Taulukko 1: Valitut novellit ja niiden kääntäjät

Valinnan perusteena oli se, että kaikkien novellien piti olla nykykirjailijoiden kirjoittamia ja edustaa suomikumman erilaisia suuntia. Samalla haettiin suomikumman erikoisuuksia, joita edustavat muun muassa vahva suhde luontoon ja kytkös suomalaisen kansanperinteen suulliseen traditioon. Tärkeänä ”teknisenä” kriteerinä oli tekstien pituus (ylärajaksi asetettiin 20 sivua). Lisäksi haluttiin esitellä sekä eläviä klassikoita että nuorempia kirjailijoita. Kaikki valitut kirjailijat kuuluvat kuitenkin lajin kaanoniin.

Kun tekstit oli valittu, piti saada tekijöiltä lupa niiden kääntämiseen. Opettajat laativat kirjeen, jossa he esittelivät antologiaprojektia, ja lähettivät sen käännösoikeuksien haltijoille. Syyskuun aikana saimme kaikilta myönteisen vastauksen. Osa kirjailijoista lupautui jopa avuksi, mikäli käännösprosessin aikana tulisi kysyttävää. Kustantajan kanssa sovittiin, että yritämme hakea myös taloudellista tukea. Kustantaja itse sai Prahan yliopiston filosofiselta tiedekunnalta apurahan kirjan painattamiseen. FILI myönsi projektille käännöstukea, joka jaettiin opiskelijakääntäjille keväällä 2016.

Käännösseminaari – työn vaiheet ja aikataulu

Käännösseminaari käynnistyi lukukauden alussa lokakuussa 2015. Kustantajan kanssa oli sovittu, että käännökset valmistuvat vuoden loppuun mennessä. Meillä oli vain 13 viikkoa aikaa, joten työn piti olla hyvin intensiivistä. Osa käännösprosessista jäi tietenkin seminaarin ulkopuolelle, sillä opiskelijat joutuivat tekemään paljon työtä myös yksin. Opiskelijoiden tukihenkilöinä toimivat Lenka Fárová, Jan Dlask, Timo Laine ja Viola Parente-Čapková. Viimeksi mainittu auttoi varsinkin Martina Bendováa, joka vietti lukukauden Erasmus-ohjelman vaihto-opiskelijana Turussa.

Seminaarin ohjelmassa (ks. Taulukko 2) täytyi ottaa huomioon, että yhtä opiskelijaa lukuun ottamatta projekti oli kaikille ensimmäinen kokemus kaunokirjallisen tekstin kääntämisestä. Projektin esittelyn ja tekstien jaon⁵ jälkeen varattiin melko paljon aikaa tekstien yhteiseen käsittelyyn. Ensin kuitenkin keskityttiin käännöksen teoreettisiin kysymyksiin sekä suomen ja tšekin kielen vertailuun. Samalla jokainen opiskelija tutustui perusteellisesti omaan tekstiinsä. Seuraavassa seminaarikokoontumisessa tekstejä esiteltiin jo muille. Silloin keskusteltiin myös käännösstrategioista, tekstien tyylistä ja sanastosta. Tässä vaiheessa oli suurena apuna mahdollisuus kysyä sanastoa, lauserakenteita, idiomeja ja vastaavia suomen kielen lehtorilta sekä suoraan seminaarissa että sen ulkopuolella (vastaanoton aikana, sähköpostitse ja joskus jopa Skypea avulla). Seuraavana opiskelijoiden tehtävänä olikin jo varsinaiseen käännöstyöhön ryhtyminen. Ensin sovittiin, että jokainen opiskelija toisi vain ensimmäisten sivujen käännöksen, jota sitten tarkasteltaisiin yhdessä. Jokainen opiskelija sai opettajilta melko perusteellisen ja henki-

5 Opiskelijat saivat jakaa tekstit ryhmän sisällä oman kiinnostuksensa mukaan.

lökohtaisen palautteen. Sen jälkeen kaikki jatkoivat käännöstyötä itsenäisesti. Koska julkaistavan kirjan tekemiseen sisältyy muuta-kin kuin varsinainen kääntäminen, seminaarissa keskusteltiin siitä, millä tavalla kirjoitetaan kirjailijoiden esittelytekstit. Lopuksi sovittiin yhteinen malli ja opiskelijat kirjoittivat kukin oman kirjailijansa lyhyen esittelyn. Viikolla 10 alkoi vaihe, jolloin lähes valmiita käännöksiä enää hiottiin. Opettajan ja opiskelijan kahdenkeskiset tapaamiset osoittautuivat toimivammaksi ja tehokkaammaksi työtavaksi kuin tekstin käsittely seminaarissa koko ryhmän läsnä ollessa. Jokainen kääntäjä paini tässä vaiheessa erilaisten ongelmien kanssa eikä aikaa ollut enää paljon.

VIKKO	TYÖN VAIHE
1	projektin esittely ja tekstien jako
2	käännösteoria; tekstien lukeminen
3	tekstien esittely (tyyli, kertoja/t, sanasto...)
4-6	ensimmäisten sivujen käännös ja käännösten tarkastus
7-9	käännöksen ensimmäinen versio; lyhyt kirjailijan esittely
10-12	tekstien hiominen
13	tekstien palautus; kurssin yhteenveto

Taulukko 2: Käännösseminaarin viikko-ohjelma

Seminaarin jälkeen

Vaikka käännösseminaari loppui virallisesti tammikuun alussa, projekti jatkui kirjan ilmestymiseen asti. Kustantajan kanssa sovittiin, että kirja sisältäisi myös opettajien jälkisanat suomikummas-
ta, joka oli ilmiönä Tšekissä tuntematon. Kymmenen sivun essee (Parente-Čapková, Dlask, Fárová 2016) käsittelee lajin historiaa ja

nykytilaa, ulkomaisia (varsinkin angloamerikkalaisia) innoittajia sekä ”fantastisen folkloren” perinnettä suomalaisessa kirjallisuudessa. Kirjoitus esittelee lajin tunnetuimpia edustajia sekä alan muita toimijoita ja tapahtumia: yhdistyksiä, lehtiä, kustantamoita, novellikilpailuja, erilaisia tapahtumia, faniuteen liittyvää toimintaa sekä arvostelijoiden ja laajemman yleisön vastaanottoa. Esseessä käydään läpi suomikumman käsitettä ja sen historiaa, lajiin ja sen alalajeihin liittyvää terminologiaa ja sitä koskevaa terminologista debattia Suomessa kahden viime vuosikymmenen aikana sekä kaikkien käsitteiden mahdollisia tšekinnöksiä (tarvittaessa myös englanninnoksia). Suomikummaa pohditaan intersektionaalisesta näkökulmasta ja panoksena yhteiskunnalliseen debattiin. Oman paikkansa saivat myös teosten tšekinnökset.

Valmiit tekstit luovutettiin tammikuussa 2016 kustantajalle, joka työsti niitä seuraavaa vaihetta varten. Helmikuussa alkoi tšekkiläisen kirjallisuuden laitoksella ”Kustannustoiminta”-niminen seminaari, jonka vetäjänä oli kustantaja Vladimír Pistorius. Seminaarin kolme opiskelijaa saivat tehtäväkseen toimittaa käännösantologian painokuntoon. Toimitusryhmän tukihenkilönä oli toimittaja Eliška Davidová. Opiskelijatoimittajat kommentoivat ja toimittivat käännöksiä, kirjailijoiden esittelytekstejä sekä antologian loppusesettä. Kaikki kommentit käsiteltiin vielä uudestaan kääntäjien kanssa. Lopuksi tehtiin yhteisvoimin korjausluvutkin. Mielenkiintoinen kokemus oli sekin, että kääntäjät saivat vaikuttaa kirjan kansitekstien muotoiluun ja kansikuvan valintaan.

Kirjan ilmestyminen ja vastaanotto

Käännösantologia *Lesní lišky a další znepokojivé příběhy. Antologie finských fantastických povídek*⁶ ilmestyi 3. toukokuuta 2016. Juhlallinen julkistamistilaisuus pidettiin pari viikkoa myöhemmin Prahan kirjamesseilla, joiden kunniavieraina olivat kaikki Pohjoismaat. Kirjan kummina toimi yksi messuvieraista ja yhden teokseen sisältyneen novellin kirjoittaja, kirjailija Johanna Sinisalo. Tilaisuuden käsikirjoitus oli täysin opiskelijakääntäjien käsialaa. Paikalla oli tuolloin noin 25 osallistujaa.

Kirja sai erittäin myönteisen ja laajan vastaanoton Tšekissä ja myös Slovakiassa. Sitä esiteltiin ja arvosteltiin lehdissä, aikakauslehdissä ja kirjallisuusblogeissa (ks. liite 1). Kirjoittajat ja lukijat pitivät novellien valikoimaa onnistuneena, kiittivät uutta avausta Suomen kirjallisuuteen ja kiinnittivät huomiota kirjan huolelliseen kääntämiseen ja toimittamiseen. Lumoavan kansikuvan ansiosta kirja on näkynyt hyvin myös sosiaalisessa mediassa (esim. Instagram-kuvien jakopalvelussa antologian otsikon haulla tulee yli sata osumaa). Antologian ensimmäinen painos (1200 kappaletta) myytiin kustantajan tiedon mukaan nopeasti loppuun. Jo syksyllä otettiin yhtä suuri jälkipainos, joka on edelleen Pistorius & Olšanská -kustantamon myydyimpien kirjojen listalla (ks. Pistorius-kustantamo).

6 Suomeksi: Metsän ketut ja muita häiritseviä tarinoita. Suomalaisten fantasiakertomusten antologia.

Mitä projektista voi oppia?

Filologisten oppiaineiden maisterivaiheen käänösseminaareissa on harjoitusmielessä aina käännetty kaunokirjallisia tekstejä, mutta julkaistavaksi tarkoitettun kirjan tekeminen on ymmärrettävästi tavanomaista suurempi haaste. Työpanos ylittää huomattavasti seminaarin puitteet sekä ajallisesti että työmäärältään. Tällainen projekti vie melko paljon aikaa sekä kääntäjiltä että seminaarin vetäjiltä. Se vaatii jokaiselta osanottajalta itsekuria, kärsivällisyyttä, sisua, yhteistyöhenkeä ja intoa. Opettajien pitää rohkaista opiskelijoita, mutta toisaalta pitää olla tiukka, varsinkin palautuspäivien suhteen, sillä käänös- ja toimitusprosessi vaatii aikansa eikä aikataulussa ole joustoja loputtomiin. Prosessin aikana saadut oivallukset, yhteiset keskustelut ja toimivien käänösratkaisujen etsintä ovat kuitenkin olleet palkitsevia kaikille projektiin osallistuneille, varsinkin kun tulos on sanan varsinaisessa merkityksessä kouriintuntuva ja kaunis esine – kirja. Todettakoon, että mitään projektia ei voi koskaan suunnitella liikaa ja että aikaa ei riitä koskaan. Ihannetapauksessa opiskelijat olisivat lukuineet tekstinsä jo pari kuukautta ennen seminaarin alkua. Valmiit käänöksetkin saisivat levätä pari viikkoa ennen lopullista korjauslukua. Kustannusmaailma on kuitenkin muuttunut niin nopeatempoiseksi, että opiskelijat saivat kokea myös ajanpuutteesta aiheutuvia ongelmia ja paineita. Tässäkin mielessä projekti oli käytännönläheinen.

Opiskelijakääntäjien anonyymi palaute käänösseminaarista osoittaa, että kaunokirjallisuuden kääntäminen voi olla edistyneille opiskelijoille vaativaa, mutta samalla palkitsevaa, käytännölliseltä tuntuvaa ja innostavaa:

”Oli kiva kun saimme kääntää ihan oikeasti ja saimme käytännössä kokea, mitä kaikkea kääntämiseen kuuluu.”

”Hyvin motivoivaa ja käytännöllistä.”

”Kiitos kurssista ja tästä mahdollisuudesta, toivottavasti seuraavatkin ryhmät saavat samanlaisen tilaisuuden (jos vielä jaksatte).”

Mikäli saamme kustantajalta vielä vastaavanlaisen tilaisuuden ja mikäli meillä on yhtä motivoitunut ja innostunut opiskelijaryhmä, lupaamme jaksaa. Kokemus oikean tekstin kääntämisestä ja mahdollisuus seurata kaikki toimitus- ja kustannusvaiheet omin silmin on kaikille korvaamatonta ja hyvin opettavaista.

Lähteet

Čapková, Viola & Fárová, Lenka & Kadečková, Helena & Lindroos-Čermáková, Hilka & Vrbová, Jarka (toim.) 1997: *Almanach severských literatur*. Praha: FF UK, Desktop Publishing.

Fárová, Lenka, & Hartlová Dagmar & Kadečková, Helena & Parente-Čapková, Viola & Vrbová, Jarka (toim.) 2000: *Almanach severských literatur*. Praha: FF UK, Desktop Publishing.

Fárová, Lenka & Parente-Čapková, Viola & Dlask, Jan (toim.) 2016: *Lesní lišky a další znepokojivé příběhy. Antologie finských fantastických povídek*. Příbram: Pistorius & Olšanská.

Humpál, Martin & Kadečková, Helena & Parente-Čapková, Viola 2006. *Moderní skandinávské literatury 1870-2000*. Praha: Karolinum. (2. uusittu painos 2013, E-kirja 2014).

- Levý, Jiří 1998/1963: *Umění překladu*. 1. laitos 1963. Praha: Ivo Železný.
- Parente-Čapková, Viola 2008: Kääntäminen olemisen muotona. FILI:n www-sivusto. <http://fili-test.dev2.kehatieto.fi/fili/kaantajat/ammattikaantajien-vinkit/viola-parente-capkova/> (25. 1. 2017)
- Parente-Čapková, Viola 2009: Mietteitä kielestä, kirjallisuudesta, oppimisesta ja opettamisesta. - Teoksessa Marjut Vehkanen & Tiina Lehmusvaara (toim.): *Karjalanpaistista kaksoiskonsonanttiin. Suomen kielen ja kulttuurin vaikuttajat maailmalla*. Helsinki: Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO. 197–202. http://www.cimo.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/cimo/embeds/cimowwwstructure/15480_karjalanpaistista_kaksoiskonsonanttiin.pdf (25. 1. 2017)
- Parente-Čapková, Viola & Dlask, Jan & Fárová, Lenka 2016: Podoby finského podivna. Teoksessa *Lesní lišky a další znepokojivé příběhy. Antologie finských fantastických povídek*. Příbram: Pistorius & Olšanská. 111–122.
- Parente-Čapková, Viola & Dlask, Jan & Fárová, Lenka & Kovář, Michal 2016: Finnish Literary Studies in the Czech Republic – Charles University, Prague and Masaryk University, Brno. *Joutsen/Svanen* 2016. Suomalainen klassikkokirjasto, Helsingin yliopisto, 89-100. http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/134013/Joutsen_2016.pdf?sequence=2 (25. 1. 2017)
- Pistorius-kustantamo: <http://www.pistorius.cz> (25. 1. 2017)
- Pistorius – Scholares: <http://www.pistorius.cz/Scholar/Index.html> (25. 1. 2017)

Liite 1

Lesní lišky a další znepokojivé příběhy -antologian vastaanotto:
arvosteluja ja muita esittelyjä (25. 1. 2017).

Arvostelut

Horynová, Michaela: Napůl vlkodlak, napůl robot. Aikakaushdessä
Nový prostor, nro. 479/2016: [http://www.novyprostor.cz/clanky/479/
napul-vlkodlak-napul-robot.html](http://www.novyprostor.cz/clanky/479/napul-vlkodlak-napul-robot.html)

Müller, Richard: Mihotavě temné světy finské fantastiky Aikakaush-
dessä *Plav* - měsíčník pro světovou literaturu (10/2016):
<http://www.svetovka.cz/archiv/2016/10-2016-recenze.htm>

Nováková, Julie: Znepokojivé příběhy plné fantazie Aikakaushdessä
XB-1 Měsíčník sci-fi, fantasy a hororu (3. 6. 2016): [http://www.
casopisxb1.cz/aktuality/lesni-lisky-recenze/](http://www.casopisxb1.cz/aktuality/lesni-lisky-recenze/)

Petáková, Alexandra: Kde vám lišky nedají spát. Sivustolla
Fantasyplanet: [http://www.fantasyplanet.cz/literatura/kde-vam-
lisky-nedaji-spat/](http://www.fantasyplanet.cz/literatura/kde-vam-lisky-nedaji-spat/)

Štefkovičová, Barbora: Lesné lišky a finské podivno. Kirjallisuusblogissa
orvokki.sk (21. 5. 2016): [http://orvokki.sk/o-knihach/lesne-lisky-a-
finske-podivno/](http://orvokki.sk/o-knihach/lesne-lisky-a-finske-podivno/)

Švec, Michal: Průlet hvězdokupou finského podivna. Kirjallisuus-
lehdessä *iLiteratura.cz* (1. 11. 2016): [http://www.iliteratura.cz/
Clanek/37267/farova-lenka-parente-capkova-viola-dlask-jan-eds-
lesni-lisky-a-dalsi-znepokojive-pribehy](http://www.iliteratura.cz/Clanek/37267/farova-lenka-parente-capkova-viola-dlask-jan-eds-lesni-lisky-a-dalsi-znepokojive-pribehy)

Zelinková, Lucie: Finské podivno dorazilo k nám. Lehdessä *www.
novinky.cz* (11. 9. 2016):

[https://www.novinky.cz/kultura/414183-recenze-finske-podivno-
dorazilo-k-nam.html](https://www.novinky.cz/kultura/414183-recenze-finske-podivno-dorazilo-k-nam.html)

Lukijoiden arvostelut ja kommentit

E-kirjakauppa *Martinus.cz* - kirjakauppiaan ja lukijoiden kommentteja:
<http://www.martinus.cz/?uItem=238213>

Kirjojen tietokanta *www.databazeknih.cz* - 89 lukijoiden arvostelua tai kommenttia:

<http://www.databazeknih.cz/knihy/lesni-lisky-a-dalsi-znepokojive-pribehy-294118>

Kirjojen tietokanta *www.goodreads.com* - 104 lukijoiden arvostelua tai kommenttia:

<http://www.goodreads.com/book/show/30184876-lesn-li-ky-a-dal-znepokojiv-p-b-hy>

Muita esittelyjä

E-kirjakauppa *Martinus.cz* listasi antologian vuoden 2016 parhaimpien kirjojen joukkoon:

<http://blog.martinus.sk/2017/01/knizne-tipy-najlepsie-knihy-za-rok-2016>

Ote kirjasta aikakauslehdessä *XB-1 Měsíčník sci-fi, fantasy a hororu* (25. 5. 2016):

<http://www.casopisxb1.cz/aktuality/lesni-lisky-ukazka/>

Ote kirjasta päivälehdessä *Hospodářské noviny* (21. 8. 2016):

<http://art.ihned.cz/knihy/c1-65409110-lesni-lisky-a-dalsi-znepokojive-pribehy>

Suomen kirjallisuus Slovakiassa

Alkutaival

Suomen kirjallisuuden slovakinnoksista ei ole tähän mennessä ilmestynyt yhtäkään bibliografiaa tai reseptiotutkimusta. Ainoaksi on toistaiseksi jäänyt Ján Molnárin laatima pohjoismaisten teosten slovakinnosten suppea katsaus (Molnár 1987). Siinä – niin kuin monessa muussakin lähteessä – suomenruotsalaisia kirjailijoita kuten Tove Jansson, Sally Salminen, Gunnar Mattson on luokiteltu ruotsalaiseksi kirjallisuudeksi. Pohjoismaisen (myös suomalaisen) kirjallisuuden vastaanottoa Slovakiassa on nykyään laajemmin tutkinut skandinavisti Milan Žitný. Monessa artikkelissa ja kahdessa monografiassaan hän kirjoittaa slovakialaisille lukijoille tuntemattomista aiheista, esimerkiksi Suomen valistusajasta, suomalaisen kansalliskirjallisuuden perustamisesta ja suomenruotsalaisesta modernismista (Žitný 2013, 65–77, 117–126).

Suomen kirjallisuus on tullut Slovakiaan kolmea reittiä: slovakinnosten lisäksi tšekinnösten ja jossakin määrin unkarinnosten kautta. Mutta alkuaikoina eli 1800-luvun lopulla tietoja pohjoismaisesta kirjallisuudesta (varsinkin Henrik Ibsenin, Selma Lagerlöfin, Bjørnstjerne Björnsonin, Knut Hamsunin teoksista ym.) levisi Slovakiaan Saksan kautta. Žitnýn mukaan tärkein rooli tässä oli slovakialaisen evankelisen kirkon edustajilla. Juuri heidän aloitteestaan otettiin yhteyttä muun muassa ruotsalaisiin kollegoihin, ja 1870-luvulla saatiin ensimmäiset tiedot alueen kulttuurista. Siihen aikaan ilmestyivät myös pohjoismaisten teosten ensimmäiset